

MILLEKS UURIDA EESTI KEELT JA TA SUGULASI?*

Pealkirjas esitatud küsimus ei ole ainult retooriline. Küsimus on aktuaalne ning seda vähemalt kahel põhjusel. Esiteks võib ju tõesti mõne ministeeriumi või Brüsseli ametkonna tagatoas keegi niimoodi naiivselt küsida – ja siis peab meil vastus valmis olema. Ja teiseks on teaduses alati vajalik endale oma tegevusest aru anda.

Eesti keelel on siin maal eriline staatus juba üksnes sellepärast, et Eesti riigi elufilosoofia rajaneb suuremalt osalt rahvusriigi ideoloogial. Eesti rahvuskultuuri on võimalik säilitada ainult iseseisvas Eesti riigis, niisiis Eesti rahvusriigis. Ilma Eesti riigita ei jääks eesti rahvuskultuur ellu. Ja ilma eesti rahvuskultuurita ei jääks eestlane ellu – vähemalt mitte eestlasena. Ning eesti rahvuskultuuri aluseks on omakorda eesti keel.

Juba see peaks olema piisav põhjus, et eesti keelt uurida. Lisaks tuleb rahvusriigi või üldse rahvuse eksistentsi alati – ja ikka uuesti – teistele suurematele rahvastele ja rahvusriikidele näidata, seletada ja võib-olla õigustada. Selleks on vaja argumente, selleks on vaja fakte, selleks on vaja andmeid, mida tuleb süstemaatiliselt kokku kanda. Ja siin tulevad mängu ülikoolid ja teaduslik uurimistöö. Oma formaadi poolest kuulub Eesti paratamatult silmapaistmatute riikide hulka. Ning mida silmapaistmatum, seda vajalikum on end nähtavaks teha.

Enda nähtavaks tegemiseks on kindlasti erinevaid võimalusi, kuid teadus on vististi üks kõige jätkusuutlikumaid. Teaduse rolli kohta võib tuua ka ajaloolisi näiteid. Aastal 1851 peetud

kõnes „Keele tekkimisest” tegi kuulus saksa keeleteadlane Jacob Grimm juttu eesti keelest ja selle tekkimisest.¹ Tal käisid kodus Õpetatud Eesti Seltsi toimetised ja nende esimesest vihikust luges ta Faehlmanni loo keelte keetmisest. Grimm tundis muidugi läbinisti germaanlaste mütoloogiat, ta oli põhjalikult tuttav kogu antiikmaailma mütoloogiaga, rääkimata piiblist ja sellega seonduvast – aga sellist kummalist lugu nagu Faehlmanni oma ei olnud ta veel kunagi kohanud. Seepärast ta mainis seda eraldi oma artiklis keele tekkimisest. Grimm oli juba 17 aastat varem tõlkinud kuus eesti muinasjuttu,² mis ta oli leidnud Rosenplänteri Beiträgest aastast 1817. Ka Beiträged leidsid tee Grimmide raamatukokku ja seeläbi tegelikult kogu maailma, sest Grimmi mõõtu teadlast retsipeeriti igal pool. Kusjuures Grimmi paksus monograafias Reinuvader Rebasest on pühendatud eraldi peatükk ainult ühe keeleala muinasjututüübile, nimelt eesti omale.³

Nii Rosenplänter kui ka Faehlmann olid küll folkloristika alal teatavas mõt-

* Konverentsil „90 aastat eesti ja sugulaskeelte professuure Tartus” 4. detsembril 2009 peetud ettekande ümbertöötatud tekst.

¹ J. Grimm, Über den Ursprung der Sprache. Gelesen in der Preußischen Akademie der Wissenschaften am 9. Januar 1851. Mit Anmerkungen und einem Nachwort von M. Rassem. Frankfurt am Main: Insel Verlag, 1985.

² J. Grimm, Reinhart Fuchs. Berlin: Reimer, 1834.

³ C. Hasselblatt, Jacob Grimm und Estland. – Finnisch-Ugrische Mitteilungen 32/33 (ilmumas).

tes asjaarmastajad, kes tegid oma teadustööd pastori- või arstiameti kõrvalt, aga see ei kõiguta sugugi siinset argumentatsiooni. Tähtis on, et teadusliku tegevuse tulemusel – ja XIX sajandi algul oli eestikeelsete tekstide publitseerimine või eesti müütide ümberjutustamine saksa keeles kindlasti teaduslik tegevus – avanes teistel teadlastel võimalus tutvuda uue maailmaga. Pealegi oli Faehlmann ju aastast 1842 oma surmani Tartu ülikooli palgaline eesti keele lektor ja saavutas eesti keele ja folkloristika alal nii mõndagi. Keege ei või tänapäeval, üle poolteise sajandi hiljem, selles kahelda, et kahekümne esimese sajandi Eesti Vabariik ei oleks mõeldav ilma selliste eeltöödeta.

Keelte keetmise motiivi nimetab Grimm üsna erandlikuks. Kui tahame poolteist sajandit hiljem teada, kas see on tõesti nii või äkki on motiiv hoopis kuskilt üle võetud, kopeeritud, siis näeme, et keelte keetmine on tõesti väga haruldane nähtus ja esineb veel võib-olla ainult liivlastel.⁴ Ilma eesti sugulaskeelte uurimiseta poleks aga kunagi olnud võimalik näidata, kus selline mütoloogiline motiiv veel esineb. Ja kui see tõepoolest on nii, et lugu on tuntud veel ainult liivi alal, kinnitaks see, et kõnealune fenomen on oma ega mitte laenatud. See aga tähendab, et sugulaskeelte ja -kultuuride uurimisest võib olla abi ka rahvusliku identiteedi väljakujunemisel.

Aga siin on üks konks. Teadus pole tasuta, see maksab raha. Kui üle kahe sajandi tagasi loodi Tartu Ülikoolis eesti ja soome keele lektoraat, valitses lektoraadi loojate hulgas ilmselt üksmeel, et see on tähtis algatus ja et selle eest tuleb midagi maksta.

Kui üheksakümne aasta eest avati Tartu Ülikool eestikeelse ülikoolina,

⁴ Livische Märchen- und Sagenvarianten. Zusammengestellt von Oskar Loorits. (FFC 66.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1926.

niisiis rahvusülikoolina, seisis selle taga noore vabariigi valitsuse otsus, et tahame teadust oma riigis ja oleme valmis selle eest maksma. Asi oli selge. Karta on, et praeguses ülekommertsialiseerunud maailmas küsitakse võimu tagakambrites tõepoolest juba: milleks see kõik? Humanitaarteadused on kaitsepositsioonidele tõmbunud, mis tähendab ka seda, et teaduse loomulik areng pole enam tagatud. Nii kaua kui ühiskond – parlamendi või valitsuse või mõne ministeeriumi näol – ütleb, et palun, siin on raha, siin on õppetool, siin on teadusala, tee midagi, nii kaua on objektiivne ja efektiivne teadus võimalik. Praegune situatsioon on aga niisugune, et rahaandja seab tingimusi ja tahab kasumit saada. See on ohtlik, nii võib terveid teadusharusid välja suretada. Me teame omast kogemusest, et niisugustes tingimustes pole rahvusteadustel kerge ellu jääda.

Riigis, mis nimetab end rahvusriigiks, peaksid rahvusteaduseks klassifitseeritud teadusalad olema riigi eelarves erilisel kohal. Kui nad seda ei ole, on midagi viltu. Kui eesti etümoloogia uurija peab konkureerima Shakespeare'i või Tolstoi või Goethe uurijaga, on see naeruväärne olukord. Olgem ausad: Shakespeare'i, Tolstoid ja Goethet võib uurida ka mujal. Veel enamgi: mida neist ikka uurida? Mina vähemalt ei saa alla suruda haigutust, kui kuskil mingi järjekordne Goethe-uurimus välja ilmub. Võib-olla ka vadja Kukkuzi murde järgsilbi vokalism pole teema, mis mind isiklikult nii väga köidab, aga tegemist on põhimõttelise küsimusega. Viimati mainitud probleemi saab uurida ainult siin – s.t Tartu Ülikoolis või üldse Eestis – ja seega peab seda siin ka tegema. Või kvantitatiivselt: kui üks uus Goethe-uurimus lisandub kümnele tuhandele juba olemasolevale, on see null koma üks promill. Kui üks uus vadja keele uurimus lisandub kümnele juba olemasolevale, on see kümme prot-

senti. *Size matters*, kas tahame või mitte.

Tihti kiputakse teaduseski järgima moesuundi. Innukalt uuritakse, kuidas patsiendid kõnelevad oma arstidega või kuidas mobiiltelefonide olemasolu mõjutab eesti keele süntaksit. Sedagi võib uurida, aga kas on see esmatähtis? Samal ajal on etümoloogia valdkond, mida peetakse vanaaegseks ja läbiuuri- tuks. Ent kui keegi tutvub uue keele- ga, siis on esimesed tähelepanekud tihti etümoloogilist laadi. Esimesed kü- simused on: kust see sõna tuleb? kas see pole sama kui see selles või tolles keeles? Siin oodatakse abi vastava ala spetsialistidelt. Varsti aga polegi neid spetsialiste, kui koolitust ei ole enam võimalik saada. Jõhkra kapitalismi ajastul paistab olevat situatsioon niisu-

gune, et kõik tahavad kõike teada, aga raha ega aega korralikuks süvenemi- seks ei anta. See on üsna lühinägelik.

Muidugi võib kõike pisut kiiremini ja pisut odavamalt saada. Aga siis pole enam tegemist jätkusuutlikkusega: res- sursid on varsti otsas. Ja seejärel ava- neb tegevuspõld ei tea kust väljailmu- nud asjaarmastajatele. Eestiga on see nii juhtunud pärast taasiseseisvumist: Eestisse tuli igasuguseid pärlipüüdjaid ja nad võeti avasüli vastu. Seda võib nimetada vabaduse paratamatuks kõr- valtulemuseks, kuid see peaks ka sel- gekts tegema, kui kangesti on vaja kor- ralikku uurimistööd, et võhiklusele mi- dagi vastu panna.

CORNELIUS HASSELBLATT